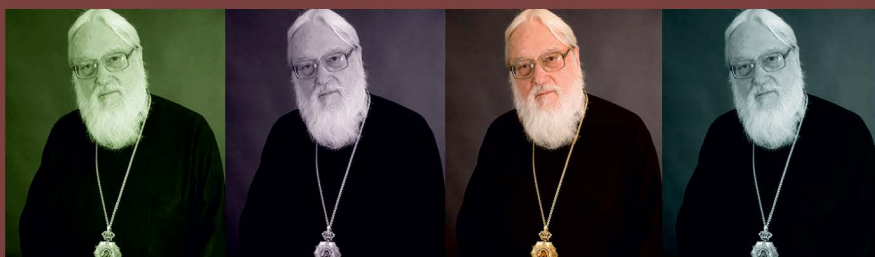

Η μαρτυρία της Ορθοδοξίας στη Δύση

*Σύναξις Ευχαριστίας προς τιμήν
του Μητροπολίτη Διοκλείας Κάλλιστου Ware*

Η μαρτυρία της Ορθοδοξίας στη Δύση

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΘΕΟΛΟΓΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΒΟΛΟΥ

Η μαρτυρία της Ορθοδοξίας στη Δύση

*Σύναξις Ευχαριστίας προς τιμήν
του Μητροπολίτη Διοκλείας Κάλλιστου Ware*

Εποπτεία-Συντονισμός Ύλης:
Παντελής Καλαϊτζίδης-Νικόλαος Ασπρούλης

Εκδοτική Δημητριάδης
Βόλος 2018

ISBN: 978-618-5375-01-0

Σχεδιασμός εξωφύλλου:
Θρασύβουλος Καλαϊτζίδης και Κωστής Δρυγιαννάκης
Επιμέλεια: Δημήτρης Μπαλτάς
Στοιχειοθεσία: Κωστής Δρυγιαννάκης
Τυπογραφείο: Παλμός

Εκδοτική παραγωγή:
Εκδοτική Δημητριάδος
Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών Βόλου
Συνεδριακό Κέντρο Θεσσαλίας
Μελισσάτικα, Βόλος
Τηλ. 2421093553 & 2421093573, fax 2421077115
Ταχυδρομική Διεύθυνση: Τ.Θ. 1308, Τ.Κ. 380 01 Βόλος

www.ekdotikidimitriados.org · www.acadimia.org
e-mail: ekdotiki.dimitriados@acadimia.org ·
info@acadimia.org · volosacademypublications@gmail.com
Facebook: Volos Academy Publications
Twitter: @VolosAcademy1

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ - ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗΣ & ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΣΠΡΟΥΛΗΣ	
Πρόλογος	13
ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ Α΄	
Χαιρετισμός	19
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ ΚΑΙ ΑΛΜΥΡΟΥ ΙΓΝΑΤΙΟΣ	
Χαιρετισμός	23
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΦΙΛΙΑΣ, ΚΟΣΜΗΤΕΥΩΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΕΚΠΑ	
Χαιρετισμός	25
ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, ΚΟΣΜΗΤΩΡ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΑΠΘ	
Χαιρετισμός	27

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΠΡΟΣ ΤΙΜΗΝ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΔΙΟΚΛΕΙΑΣ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ WARE

ΝΙΚΗ ΤΣΙΡΩΝΗ	
Ο Μητροπολίτης Κάλλιστος Ware: Μια γέφυρα μεταξύ χρόνου και διαχρονικότητας, μεταξύ ιστορίας και θεολογίας	31

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΟΣΧΟΣ Ο Μητροπολίτης Κάλλιστος Ware ως ιστορικός της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας	39
Π. ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΝΔΡΕΟΠΟΥΛΟΣ Ο Μητροπολίτης Κάλλιστος Ware ως πατρολόγος	49
NORMAN RUSSELL Ο Μητροπολίτης Κάλλιστος Ware ως δογματολόγος	59
ΣΥΜΕΩΝ Α. ΠΑΣΧΑΛΙΔΗΣ Το πρόσωπο στη θεολογία του Μητροπολίτη Κάλλιστου Ware	77
ΠΕΤΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ Η συμβολή του Μητροπολίτη Κάλλιστου Ware στην ορθόδοξη ανθρωπολογία και στο ζήτημα της χειροτονίας των γυναικών	87
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΣΠΡΟΥΛΗΣ Ο Μητροπολίτης Κάλλιστος Ware μεταξύ Νεο-πατερικής σύνθεσης και Ρωσικής θρησκευτικής αναγέννησης. Η περίπτωση της πρόσληψης της πατερικής παράδοσης	103
ΜΟΝΑΧΟΣ ΛΙΓΙ D'AYALA VALVA Μοναχισμός και μοναστική παράδοση στο έργο του Μητροπολίτη Κάλλιστου Ware	131
IVANA NOBLE Η πρόσληψη της Φιλοκαλίας, το νόημα της προσευχής και η νηπτική παράδοση στο έργο του Μητροπολίτη Κάλλιστου Ware	147

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΤΣΑΛΑΜΠΟΥΝΗ	
Η θεολογική σκέψη του Κάλλιστου Ware για τη δημιουργία: Μία ορθόδοξη συμβολή στο οικολογικό ζήτημα	163
MARCUS PLESTED	
Η συνάντηση της Ανατολής και της Δύσης στη ζωή και το έργο του Μητροπολίτη Κάλλιστου Ware	187
ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ EBBSFLEET JONATHAN GOODALL	
Όταν η θεολογία συνδέεται με την προσευχή: Μία σύντομη αποτίμηση της οικουμενικής αποστολής του Μητροπολίτη Κάλλιστου Ware	197
DIMITRI CONOMOS	
Ο Μητροπολίτης Κάλλιστος Ware και η Ορθοδοξία στη Μεγάλη Βρετανία	211

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ

ΥΠΟΔΟΧΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΔΙΟΚΛΕΙΑΣ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ WARE
ΩΣ ΕΤΑΙΡΟΥ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΒΟΛΟΥ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ ΚΑΙ ΑΛΜΥΡΟΥ ΙΓΝΑΤΙΟΣ	
Ο Μητροπολίτης Διοκλείας Κάλλιστος Ware ως εκκλησιαστική και θεολογική προσωπικότητα	231
ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗΣ	
Ακαδημαϊκός Έπαινος Μητροπολίτη Διοκλείας Κάλλιστου Ware	235
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΔΙΟΚΛΕΙΑΣ ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ WARE	
Η μαρτυρία της ορθόδοξης θεολογίας στη Δύση	261

Βιογραφικά Σημειώματα	279
Ευρετήριο Ονομάτων	291

Εισαγωγικά – Χαιρετισμοί

Πρόλογος

Από την ίδρυσή της πριν δύο σχεδόν δεκαετίες η Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών Βόλου επιδιώκει τη δημιουργική και κριτική συζήτηση των προκλήσεων που η Ορθόδοξη Εκκλησία καλείται να αντιμετωπίσει στις μέρες μας (οικουμενικός και διαθρησκευτικός διάλογος, νεωτερικότητα/μετα-νεωτερικότητα, εκκοσμίκευση, σχέσεις Εκκλησίας και κράτους, θρησκευτικός φονταμενταλισμός, κ.ά.)¹. Έχει διοργανώσει, είτε μόνη της, είτε σε συνεργασία με καταξιωμένα θεολογικά ιδρύματα, πανεπιστημιακές σχολές και άλλους φορείς από την Ελλάδα και το εξωτερικό, μια σειρά από συνέδρια, σεμινάρια και εκδηλώσεις, προκειμένου να μελετήσει με νηφαλιότητα και σεβασμό, αλλά και με την αναγκαία κριτική διάσταση, θέματα που σχετίζονται με επιφανείς προσωπικότητες και ρεύματα της σύγχρονης ορθόδοξης θεολογίας, και ειδικά με εκείνα που συνέβαλαν αποφασιστικά στην άνθηση και την πρόοδο των θεολογικών γραμμάτων. Ενδεικτικά αναφέρουμε: το συνέδριο που διοργανώθηκε στο Βόλο το 2005, σε συνεργασία με το περιοδικό *Σύναξη*, με σκοπό μια πρώτη θεολογική αποτίμηση της περίφημης «γενιάς του '60», μια γενιά που επρόκειτο να αφήσει ανεξίτηλη τη σφραγίδα της στη μετέπειτα εξέλιξη της νεοελληνικής θεολογίας², το διεθνές συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι το 2010 και το οποίο επιδίωξε να αναδείξει με κριτικό τρόπο τη συμβολή της «γενιάς του '60» στη θεολογική αναγέννηση στην Ελλάδα και ευρύτερα στον ορθόδοξο κόσμο³. τη σειρά συνεδρίων με τίτλο «Θεολογικές Προσωπογραφίες», α-

¹ Περισσότερες πληροφορίες για τα παλαιότερα προγράμματα, τις εκδηλώσεις και εκδόσεις της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών στις ιστοσελίδες <http://www.acadimia.org/> και <http://www.ekdotikidimitriados.org/>.

² Βλ. σχετικά Παντελή Καλαϊτζίδη, Θανάση Ν. Παπαθανασίου & Θεόφιλου Αμπατζίδη (επιμ.), *Αναταράξεις στη μεταπολεμική θεολογία. Η «θεολογία του '60»*, Ίνδικτος, Αθήνα, 2009.

³ Τα πρακτικά του συνεδρίου αυτού δημοσιεύτηκαν σε διπλό τεύχος του γαλλόφωνου ορθόδοξου περιοδικού *Contacts*, έτος 69, τεύχος 259-260, Juillet-Décembre 2017. Το συνέδριο διοργανώθηκε από την Ακαδημία Θεολογικών

φιερωμένα κατά σειρά στους Παναγιώτη Τρεμπέλα (2011)⁴, Νίκο Νησιώτη (2013)⁵ και Αρχιεπίσκοπο Αθηνών Χρυσόστομο Παπαδόπουλο (2015)⁶, στα οποία εξετάζονται ποικίλες πτυχές του έργου επιφανών σκαπανέων της νεοελληνικής θεολογίας.

Στα παραπάνω συνέδρια κυριάρχησε μια διάσταση προφητική και κριτική· σε αυτά αναδείχθηκαν τόσο οι θετικές, όσο και οι αρνητικές πτυχές του έργου των ρευμάτων και των προσώπων που εξετάζονταν. Ήδη όμως από το 2011 η Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών εγκαίνιασε μία νέα σειρά συνεδρίων και εκδηλώσεων που, χωρίς να αφίστανται της κριτικής λειτουργίας του θεολογείν, επιδίωξαν να δώσουν έμφαση στην ευχαριστιακή και οφειλετική πτυχή της θεολογίας, τιμώντας τη συμβολή κορυφαίων προσωπικοτήτων της ανά την οικουμένη Ορθοδοξίας στη θεολογία και στο διάλογο της Εκκλησίας με το σύγχρονο κόσμο. Τον Οκτώβριο του 2011 διοργανώθηκε το πρώτο διεθνές συνέδριο προς τιμήν του Σεβ. Μητροπολίτη Περγάμου Ιωάννη Δ. Ζηζιούλα με την αφορμή της ανακήρυξής του σε Εταίρο και Επίτιμο μέλος της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου⁷, ενώ το Νοέμβριο του 2015 έλαβε χώρα το δεύτερο συνέδριο αυτής της σειράς, προς τιμήν του Σεβ. Μητροπολίτη Διοκλείας Κάλλιστου Ware, με την αφορμή και πάλι της α-

Σπουδών Βόλου, το Ινστιτούτο Ορθόδοξης Θεολογίας του Αγίου Σεργίου, το Οικουμενικό Κέντρο *Istina*, το περιοδικό *Contacts* και την ιστοσελίδα <https://orthodoxie.com/>.

⁴ Βλ. Νικολάου Ασπρούλη (επιμ.), *Θεολογικές Προσωπογραφίες I: Παναγιώτης Τρεμπέλας: Μεταξύ παράδοσης και ανανέωσης, μεταξύ επιστήμης και ιεραποστολής*, Εκδοτική Δημητριάδος, Βόλος, 2016.

⁵ Νικολάου Ασπρούλη & Γιώργου Βλαντή (επιμ.), *Θεολογικές Προσωπογραφίες II: Νίκος Νησιώτης. Ο Οικουμενικός θεολόγος της Ορθοδοξίας*, Εκδοτική Δημητριάδος, Βόλος, 2019 (υπό έκδοση).

⁶ Δημητρίου Μόσχου & Νίκου Κουρεμένου (επιμ.), *Θεολογικές Προσωπογραφίες III: Χρυσόστομος Παπαδόπουλος. Θεολογία και εκκλησιαστική ζωή στον Μεσοπόλεμο*, Εκδοτική Δημητριάδος, Βόλος (υπό έκδοση).

⁷ Βλ. Παντελή Καλαϊτζίδη & Νικολάου Ασπρούλη (επιμ.), *Πρόσωπο, Ευχαριστία και Βασιλεία του Θεού σε ορθόδοξη και οικουμενική προοπτική. Σύναξις Ευχαριστίας προς τιμήν του Μητροπολίτη Περγάμου Ιωάννη Δ. Ζηζιούλα*, Εκδοτική Δημητριάδος, Βόλος, 2016.

νακήρυξής του σε Εταίρο και Επίτιμο μέλος της Ακαδημίας. Τα πρακτικά του τελευταίου βλέπουν το φως της δημοσιότητας με την έκδοση του παρόντος συλλογικού τόμου.

Ο Σεβ. Μητροπολίτης Διοκλείας αναγνωρίζεται ως ένας από τους πλέον σημαντικούς εκπροσώπους της ορθόδοξης θεολογίας της εποχής μας, με διορθόδοξη και οικουμενική ακτινοβολία και σημαντική ακαδημαϊκή αναγνώριση. Αποτελώντας για πολλές δεκαετίες το κέντρο αναφοράς, με βάση το περιώνυμο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης στο Ηνωμένο Βασίλειο, για όσους στο δυτικό, αλλά και στον ευρύτερο Ορθόδοξο κόσμο, επιθυμούσαν να πραγματοποιήσουν σπουδές υψηλού ακαδημαϊκού επιπέδου στην Ορθόδοξη θεολογία, ιστορία και πνευματικότητα, ο Μητροπολίτης Κάλλιστος θα διακριθεί επίσης για τη συμβολή και ενεργό συμμετοχή του στον οικουμενικό εκκλησιαστικό και θεολογικό διάλογο, μέσα κυρίως από τη μεικτή επιτροπή του επίσημου θεολογικού διαλόγου μεταξύ Ορθόδοξων και Αγγλικανών, της οποίας μέχρι πρόσφατα ήταν ο Ορθόδοξος συμπρόεδρος, και της μεικτής διεθνούς επιτροπής του θεολογικού διαλόγου μεταξύ της Ορθόδοξης και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, όπου υπήρξε για αρκετά χρόνια μέλος της αντιπροσωπείας του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Ο Μητροπολίτης Κάλλιστος διακρίθηκε επίσης για τις εκατοντάδες των διαλέξεων και μελετών του, με τις οποίες αφενός εμβαθύνει στην πατερική, ασκητική και λειτουργική παράδοση της Ορθοδοξίας και αφετέρου επιχειρεί να φέρει σε διάλογο την παράδοση αυτή με τα ποικίλα πνευματικά και ιδεολογικά ρεύματα του νεωτερικού πολιτισμού. Άξονες του θεολογικού του «προγράμματος» αποτελούν: η ανθρωπολογία, ως το κατεξοχήν σημείο συνάντησης με τη θύραθεν πραγματικότητα, μια ανθρωπολογία που θέτει ως επίκεντρο την έννοια του προσώπου ως εικόνας του Τριαδικού Θεού· η ασκητική πρόγευση και εμπέδωση της εν Χριστώ ζωής και της σωτηρίας για τον άνθρωπο και ολόκληρη την κτίση στο πλαίσιο του εκκλησιαστικού γεγονότος· η προγραμματικά οικουμενική διάσταση και ανοικτότητα της σκέψης του, αλλά και η σπάνια για ορθόδοξο θεολόγο και μάλιστα ιεράρχη κριτική προσέγγιση και πρόσληψη της μακράιωνης εκκλησιαστικής παράδοσης· επίσης, η προβολή της ορθόδοξης πνευματικότητας, όπως αποτυπώνεται στα κείμενα της Φιλοκαλίας, ως σωτηριολογικής πρότασης για τον άνθρωπο της εποχής μας. Με τις διεισδυτικές ερμηνευτικές προσεγγί-

σεις του ο ακάματος ιεράρχης ανατέμνει υπαρξιακά την πλούσια πατερική και ειδικά ησυχαστική και νηπτική παράδοση της Εκκλησίας, επιχειρώντας να φέρει το πνεύμα των Πατέρων και το ήθος της Φιλοκαλίας σε δημιουργικό διάλογο με το σύγχρονο άνθρωπο, ο οποίος, ζώντας σε καιρό ραγδαίων μεταβολών και ανατροπών, αντιμετωπίζει πλήθος υπαρξιακών και άλλων προβλημάτων (ατομικισμός, καταναλωτισμός, οικολογικό πρόβλημα, εκκοσμίκευση, βιοτεχνολογία, οικονομική κρίση, κ.ά.) και αναζητεί το βαθύτερο νόημα της ύπαρξής του.

Για τους λόγους αυτούς, το Διοικητικό Συμβούλιο της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου, υπό την προεδρία του Σεβ. Μητροπολίτη Δημητριάδος κ. Ιγνατίου, αποφάσισε την αναγόρευση του διακεκριμένου θεολόγου και ιεράρχη ως Εταίρου και Επίτιμου μέλους της, διοργανώνοντας προς τιμήν του Διεθνές Συνέδριο και άλλες συναφείς εκδηλώσεις κατά το διήμερο 20-22 Νοεμβρίου 2015, με γενικό τίτλο «Ο Μητροπολίτης Διοκλείας Κάλλιστος Ware και η μαρτυρία της Ορθοδοξίας στη Δύση». Είμαστε βαθύτατα ευγνώμονες προς τον τιμώμενο για την εκ μέρους του άμεση ανταπόκριση και αποδοχή της πρότασής μας και ιδιαίτερα χαρούμενοι που καθίσταται εν τέλει δυνατή η δημοσίευση των εισηγήσεων του συνεδρίου αυτού.

Στο εισαγωγικό μέρος της παρούσας αφιερωματικής έκδοσης δημοσιεύονται οι χαιρετισμοί της Α.Θ.Π. του Οικουμενικού Πατριάρχη κ. κ. Βαρθολομαίου Α΄ και του Σεβ. Μητροπολίτη Δημητριάδος κ. Ιγνατίου, καθώς και του τότε Κοσμητεύοντος της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών καθηγητή Γεωργίου Φίλια και του Κοσμήτορα της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καθηγητή Μιλτιάδη Κωνσταντίνου.

Στο πρώτο μέρος φιλοξενούνται οι επιστημονικές εισηγήσεις του συνεδρίου, οι οποίες επιχειρούν να διερευνήσουν ποικίλες πτυχές της θεολογικής σκέψης και του έργου του τιμώμενου ιεράρχη. Οι δύο πρώτες μελέτες (Νίκη Τσιρώνη και Δημήτριος Μόσχος) εξετάζουν το έργο του Μητροπολίτη Διοκλείας από μία ιστορική σκοπιά, ενώ στη συνέχεια ακολουθούν συμβολές (π. Ανδρέας Ανδρεόπουλος και Norman Russell) που συζητούν τη σκέψη του από τη σκοπιά των πατερικών σπουδών και της δογματικής θεολογίας. Μια σειρά μελετών που ακολουθούν καλύπτουν επιμέρους πτυχές της ανθρωπολογικής σκέψης του τιμώμενου. Οι εργασίες αυτές (Συμεών Α. Πασχαλίδης και Πέτρος

Βασιλειάδης) εξετάζουν το ζήτημα του πρόσωπου, αλλά και την ανθρωπολογική σκέψη του Μητροπολίτη υπό το πρίσμα, ειδικά στην τελευταία περίπτωση, του ζητήματος της χειροτονίας των γυναικών. Στις επόμενες συμβολές (Νικόλαος Ασπρούλης, Μοναχός Luigi d' Ayala Valna και Ivana Noble) εξετάζεται η θέση του Μητροπολίτη Κάλλιστου στο μεταίχμιο μεταξύ Νεο-πατερικής σύνθεσης και Ρωσικής θρησκευτικής αναγέννησης, ενώ παρουσιάζονται οι τοποθετήσεις του για το μοναχισμό και τη μοναστική παράδοση, καθώς επίσης και η σπουδαιότητα της Φιλοκαλίας και εν γένει της νηπτικής παράδοσης στο πλούσιο έργο του. Στην επόμενη μελέτη (Αικατερίνη Τσαλαμπούνη) αποτυπώνονται τα βασικά στοιχεία της οικοθεολογικής σκέψης του τιμώμενου ιεράρχη, ενώ οι τρεις ακόλουθες εργασίες (Marcus Plested, Επίσκοπος του Ebbsfleet Jonathan Goodall και Dimitri Conomos), επιχειρούν, η καθεμιά από τη δική της σκοπιά, να εξετάσουν το ρόλο και τη μαρτυρία του Μητροπολίτη Κάλλιστου στο δυτικό κόσμο.

Ο συλλογικός τόμος ολοκληρώνεται με τις ομιλίες που έλαβαν χώρα στο πλαίσιο της εκδήλωσης για την υποδοχή του Μητροπολίτη Διοκλείας σε Εταίρο και Επίτιμο μέλος της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου. Σκιαγραφείται η εκκλησιαστική και θεολογική προσωπικότητά του (Μητροπολίτης Δημητριάδος Ιγνάτιος) και αναδεικνύεται η ακαδημαϊκή και εν γένει θεολογική πορεία του (Παντελής Καλαϊτζίδης). Η έκδοση κλείνει με τη βαρυσήμαντη ομιλία του τιμώμενου ιεράρχη για τη μαρτυρία της Ορθοδοξίας στη συγκαιρινή Δύση.

Κλείνοντας, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε όλους όσους συνέβαλαν στην προετοιμασία και διοργάνωση του σημαντικού αυτού γεγονότος, όπως επίσης και στην έκδοση του ανά χείρας αφιερωματικού τόμου. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλονται στον Σεβ. Μητροπολίτη Διοκλείας κ. Κάλλιστο, τόσο για τη θετική του ανταπόκριση στην πρότασή μας, όσο και για την εν γένει εμπιστοσύνη και εκτίμηση με την οποία περιβάλλει το έργο της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου από την πρώτη στιγμή ίδρυσης και λειτουργίας της. Θερμές ευχαριστίες εκφράζονται επίσης προς: τους διακεκριμένους εισηγητές του συνεδρίου και συγγραφείς του παρόντος τόμου, που με προθυμία ανταποκρίθηκαν στην πρόσκλησή μας: τον Σεβ. Μητροπολίτη Δημητριάδος κ. Ιγνάτιο και τα μέλη του Δ. Σ. της Ακαδημίας για την αποδοχή της εισήγησής μας και την πολύπλευρη στήριξη της όλης προσπάθειας: τους κληρικούς και το

προσωπικό της Ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος, και ιδιαιτέρως τον πρωτοσύγκελλο Αρχιμανδρίτη Δαμασκηνό Κιαμέτη, καθώς και τους υπεύθυνους και το προσωπικό του Συνεδριακού Κέντρου Θεσσαλίας, για την πολύτιμη βοήθεια και συμπαράστασή τους στην άρτια διοργάνωση του συνεδρίου· τους συνεργάτες της Ακαδημίας Βαλίλα Γιαννουτάκη, Κλαίρη Νικολάου και Φιλοκτήμονα Σταμόπουλο-Σαμαρά για την υποδειγματική συνεργασία τους στην πραγματοποίηση του συνεδρίου και την έκδοση του παρόντος τόμου· το Βυζαντινό χορό του Συλλόγου Ιεροψαλτών Βόλου «Άγιος Ιωάννης ο Κουκουζέλης», για τη συμμετοχή του στην Τιμητική εκδήλωση για τον Σεβ. Διοκλείας· τον συνεργάτη του Τομέα Ψαλτικής Τέχνης και Μουσικολογίας της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Κωστή Δρυγιαννάκη για την πολύτιμη βοήθειά του στην παραγωγή της έκδοσης· τέλος, τους φίλους και συνεργάτες της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Εύη Ψάλτη και Νίκο Κουρεμένο για την εθελοντική μετάφραση από την Αγγλική των άρθρων των ξένων εισηγητών του συνεδρίου.

Παντελής Καλαϊτζίδης & Νικόλαος Ασπρούλης
Οκτώβριος 2018